

จากศรัทธาอันแรงกล้าสู่แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ ผลงานจิตรกรรมนามธรรม

FROM STRONGEST FAITH TO INSPIRATION FOR ABSTRACT PAINTING CREATION

ชาร์ฟ โตเลบ* SHARIF TOLEB*
จิระพัฒน์ พิตรปรีชา** JIRAPAT PITPREECHA**

บทคัดย่อ

ในปัจจุบัน ความก้าวหน้าทางสื่อออนไลน์ทวีความสำคัญและมีอิทธิพลต่อจิตใจของบุคคลมากยิ่งขึ้น การใช้สมาร์ตโฟนที่มากเกินไปจนสร้างความเมื่อยระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน การร่วมวิพากษ์วิจารณ์ตัดสินบุคคลอื่นผ่านสื่อออนไลน์ ภาพความรุนแรงที่ไม่อาจควบคุมสู่สายตาเยาวชน สิ่งเหล่านี้ค่อย ๆ ทำให้เราห่างไกลจากจริยธรรมอันดีงาม นำมาซึ่งการขาดความยับยั้งชั่งใจและการกระทำที่ไร้เหตุผล ผลงานวิจัยเรื่อง 'จากศรัทธาอันแรงกล้าสู่แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรม' จัดทำขึ้นเพื่อนำเสนอแนวคิดให้ผู้คนหันกลับมาสำนึกในคุณงามความดีผ่านผลงานสร้างสรรค์ของผู้วิจัย สำนึกดังกล่าวจะเติบโตขึ้นได้เมื่อภายในจิตใจของบุคคลดำรงไว้ซึ่ง 'ศรัทธาต่อพระเจ้า'

กระบวนการวิจัยเริ่มจากการศึกษาความหมายของศรัทธาในบริบทของศาสนา และบริบทของบุคคลสำคัญ เมื่อศึกษาแล้ว ผู้วิจัยพบความลึกซึ้งที่สามารถเชื่อมโยงกับศรัทธาอันแรงกล้าของตัวเอง คือ ศรัทธาในศาสนาอิสลาม จากนั้นได้ศึกษาจิตรกรรมนามธรรม เพื่อทำความเข้าใจถึงกระบวนการสร้างสรรค์จิตรกรรมในรูปแบบนามธรรม และได้ศึกษาศิลปะอิสลามแขนงอักษรอาหรับวิจิตร (Islamic Art Calligraphy) เพื่อใช้ถ่ายทอดศรัทธาในศาสนาอิสลาม ด้วยแรงบันดาลใจจากศรัทธาอันแรงกล้าในศาสนาอิสลาม การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรมของผู้วิจัยจึงเป็นการสร้างสรรค์ด้วยอักษรอาหรับวิจิตรในรูปแบบจิตรกรรมนามธรรม

คำสำคัญ : ศรัทธา/ อิสลาม/ จิตรกรรมนามธรรม/ ศิลปะอิสลาม/ อักษรอาหรับวิจิตร

*นิสิตระดับปริญญาโทบัณฑิต คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, mom_cartoon@hotmail.com.

*Master Student, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, mom_cartoon@hotmail.com.

**รองศาสตราจารย์ ภาควิชาทัศนศิลป์ สาขาทัศนศิลป์ คณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, napar99@hotmail.com.

**Associate Professor, Faculty of Fine and Applied Arts, Chulalongkorn University, napar99@hotmail.com.

ABSTRACT

In the disruptive world nowadays, social media is an important and influential factor on individuals thought, affective and mind. Social media overuse creates an apathy between human beings, increases criticizing and faulty social judgement, spread uncontrollable violence to young people. These situations isolate people from morality and be the cause of restraint and irrational behaviors. The research 'From the Strongest Faith to an Inspiration for Abstract Painting Creation' has the objective to present the concept of bringing back virtue of the goodness in people by representing artworks inspired from 'Faith in God' of the artist.

The research process started with studying two contexts included; 1) the meaning of faith in religion and model persons and 2) the Abstract art and its painting process. From the literature review, the author found the connection between his strong faith in Islam and a kind of abstract painting in Islamic art. Especially for Islamic Art Calligraphy, one of the important Islamic art that is used to convey faith in Islam, inspired the artist to represent his depth belief in God with Abstract calligraphy painting in Arabic characters.

Keywords: Faith/ Islam/ Abstract Art/ Islamic Art/ Islamic Calligraphy

บทนำ

ในปัจจุบัน ผู้วิจัยพบว่าความศรัทธาของผู้คนต่อพระเจ้ามีน้อย ๆ เสื่อมถอยลง ความก้าวหน้าทางสื่อออนไลน์น้อย ๆ กลืนกินความศรัทธาของผู้คนไปจากผืนแผ่นดิน แต่กลับแทนที่ด้วยความเสื่อมถอยทางจริยธรรมมากขึ้นในทุกวัน การทะเลาะเบาะแว้งบนท้องถนน การข่มเหงจากผู้มีอำนาจ การเห็นดีเห็นงามกับผู้กระทำความผิด การให้ความคุ้มครองผู้กระทำความผิดมากกว่าจะลงโทษ จริยธรรมอันดีงามถูกละเลยและถูกมองเป็นเพียงนิทานงมมาย ผู้คนให้ความสำคัญกับการงานที่มั่นคงในวันนี้มากกว่าการค้นหาหลักนำในชีวิต เรากำลังสูญเสียคุณค่าทางจิตใจ เหลือเพียงคุณค่าที่สามารถจับต้องได้เท่านั้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ทุกชีวิตต่างเร่งรีบสร้างความร่ำรวยจากเม็ดเงิน ซึ่งมีมูลค่าได้เพียงในโลกใบนี้ ดวงตาของเรากำลังมีดบาดไปตามยุคสมัย แล้ววันหนึ่งเหล่าเด็กที่ตาบอดจะสอนสิ่งใดแก่ลูกหลานของพวกเขาในเมื่อพวกเขาไม่เคยเห็นคุณค่าอย่างแท้จริง ความดีงามนั้นหาใช้สิ่งซึ่งอยู่นอกแต่เป็นสิ่งที่เริ่มต้นจากภายใน นั่นคือ การสำนึกในคุณงามความดี และสำนึกดังกล่าวจะเติบโตขึ้นได้ เมื่อภายในจิตใจของบุคคลดำรงไว้ซึ่ง 'ความศรัทธาต่อพระเจ้า'

'ความศรัทธาต่อพระเจ้า' เป็นความดีสูงสุด เป็นความบริสุทธิ์ทางจิตใจเมื่อได้รำลึกถึง และเป็นเหมือนดังตัวกระตุ้นให้บุคคลหันกลับมาองความดีงามภายในจิตใจ ทุกชีวิตที่ถูกสร้างล้วนมีสำนึกแห่งความดีอยู่ภายในจิตใจ ไม่ว่าชีวิตของบุคคลผู้นั้นจะหลงผิดหรือผิดเพี้ยนไปทางใดหากเขายังคงไว้ซึ่งจิตใจที่ยึดถือในความศรัทธาต่อพระเจ้า ความดีงามจะยังคงอยู่กับบุคคลผู้นั้น การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรมเป็นหนึ่งในหนทางการสร้างความตระหนักแก่บุคคลผู้ชมงานศิลปะ ในการร่วมรำลึกถึงความศรัทธาต่อพระเจ้าเป็นผู้เป็นเจ้า

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาความศรัทธาต่อพระเจ้าผ่านเรื่องความหมาย ศาสนา และปรัชญา วิเคราะห์และตีความเพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรมส่งเสริมจริยธรรม
2. เพื่อศึกษาการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความศรัทธาอันแรงกล้าต่อพระเจ้า
3. เพื่อสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรมที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความศรัทธาอันแรงกล้าต่อพระเจ้า

วิธีดำเนินการวิจัย

1. ขั้นตอนการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยได้แบ่งขั้นตอนการศึกษาและรวบรวมข้อมูลออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่ 1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา

ความศรัทธาในที่นี้ต้องการกล่าวถึงความศรัทธาต่อพระเจ้า ผู้วิจัยเริ่มต้นด้วยการศึกษาความหมายของความศรัทธา โดยศึกษาจากการแปลคำศัพท์ไทยของราชบัณฑิตสถานและของพจนานุกรมออนไลน์ Oxford Dictionary of English ได้ความว่า ความศรัทธา คือ ความเชื่ออย่างแรงกล้าต่อพลังอำนาจซึ่งอยู่เหนือทุกสรรพสิ่ง

จากนั้นจึงวิเคราะห์บริบทของความศรัทธาด้วยการเรียนรู้แนวคิดของความศรัทธาในแต่ละศาสนา เทวนิยมที่ยึดมั่นในพลังอำนาจซึ่งอยู่เหนือทุกสรรพสิ่ง ได้แก่

ศาสนาฮินดู (Hinduism)

ความศรัทธาของศาสนาฮินดูตามความเข้าใจทั่วไป คือ ความศรัทธาในพระเจ้าหลายองค์ แต่หากศึกษาในคัมภีร์ของศาสนาฮินดูอย่างถ่องแท้จะทราบได้ว่าแท้จริงแล้วชาวฮินดูนั้นเชื่อและเคารพสักการะในพระเจ้าองค์เดียว¹ คัมภีร์ฤคเวท (Rig Veda Book 8:1:1) หนึ่งในชุดคัมภีร์พระเวท กล่าวว่า “โอเพื่อน อย่าเคารพกราบไหว้ผู้ใดนอกไปจากพระองค์ พระองค์องค์เดียว”

ศาสนายูดาห์ (Judaism)

ความศรัทธาของศาสนายูดาห์ คือ ศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียว ในคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเก่า ฉบับเฉลยธรรมบัญญัติ (Deuteronomy 6:4) ศาสดาโมเสส ได้กล่าวว่า “โอ ชาวอิสราเอล จงฟังเถิด พระยาห์เวห์ พระยาห์เวห์เท่านั้นทรงเป็นพระเจ้าของเรา”

ศาสนาคริสต์ (Christianity)

ชาวคริสต์มีความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวเช่นเดียวกับชาวยิว เพราะคัมภีร์ไบเบิลภาคพันธสัญญาเก่าของคริสต์อ้างอิงจากคัมภีร์ทานาคของศาสนายิว คำกล่าวของพระเยซูซึ่งได้กล่าวไว้ในภาคพันธสัญญาใหม่ (มาระโก 12:29) “พระบัญญัติอันดับแรกคือ โอ ชาวอิสราเอล จงฟังเถิด องค์พระผู้เป็นเจ้าของเราเป็นพระเจ้าองค์เดียว”

ศาสนาอิสลาม (Islam)

ความศรัทธาของศาสนาอิสลาม คือ ความศรัทธาต่อพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ (Allah) ดังคำกล่าวปฏิญาณตนว่า “ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลลอฮ์ และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์”

ความศรัทธาในบริบทของศาสนา คือ ความศรัทธาอันแรงกล้าถึงการมีอยู่ของพระเจ้า ผู้วิจักษณ์คนว่า ต่อผ่านบุคคลสำคัญ คือ นักปรัชญา หรือ นักปราชญ์ (philosopher) ผู้อุทิศตนกับการค้นหาความจริง ผู้วิจักษณ์ศึกษาเพราะต้องการรู้ความศรัทธาต่อพระเจ้า คือ ความจริงหรือไม่ บุคคลดังกล่าว ได้แก่

คาลิล ยิบราน (Khalil Gibran, 1883-1931)

ยิบรานเป็นนักคิด นักกวี นักเขียน และศิลปินผู้สร้างสรรค์ งานประพันธ์ของยิบรานคือการตั้งคำถามต่อทุกสรรพสิ่ง แล้วให้คำตอบด้วยความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ผลงานวรรณกรรมของยิบรานเป็นที่นิยมอ่านกันทั่วโลก จนได้รับการแปลเป็นภาษาต่าง ๆ ไม่น้อยกว่า 20 ภาษา โดยเฉพาะเรื่อง ปรัชญาชีวิต (The Prophet) ในหนังสือเล่มนี้ยิบรานได้กล่าวถึงพระเจ้า “และถ้าเธอต้องการจะบรรลู่ถึงพระเป็นเจ้า ก็อย่าทำตนเป็นผู้ขบปัญหา ขอเพียงแต่มองไปรอบ ๆ ตัว และเธอก็จะเห็นพระองค์ทรงเล่นหัวอยู่กับลูกหลานของเธอ”² การมีอยู่ของพระองค์ไม่อาจพิสูจน์ได้ด้วยหลักการและเหตุผล หากแต่การมองด้วยความตระหนักในสิ่งถูกสร้างทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นชั้นฟ้าและผืนแผ่นดินที่กว้างใหญ่ เมื่อนั้นเราจะพบพระองค์

1. ชากิร นาอิก, แนวคิดเรื่องพระเจ้าในศาสนาสำคัญของโลก, แปลโดย บรรจง บินกาซัน (กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออิสลาม, 2557), 13.

2. คาลิล ยิบราน, ปรัชญาชีวิต, แปลโดย ระวี ภาวิไล (กรุงเทพฯ : ฟ้าสี, 2559), 124-125.

มหาตมะ คานธี (Mahatma Gandhi, 1869-1948)

ผู้คิดหลักการ "อหิงสา (Non Violence)" หรือหนทางแห่งความสันติทั้งปวง คานธีช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์มากมายด้วยหลักการแห่งอหิงสา (สันติวิธี) นำชาวอินเดียในสหภาพแอฟริกาใต้ ลุกขึ้นต่อต้านรัฐบาลผิวขาวจนกระทั่งรัฐบาลยอมคืน "สิทธิความเป็นคน" ให้แก่ชาวผิวดำซึ่งเป็นชนพื้นเมือง นอกจากนั้น คานธียังเป็นผู้นำชาวอินเดียเรียกร้องอิสรภาพจากสหราชอาณาจักร จนในที่สุดประเทศเจ้าอาณานิคมยอมคืนอิสรภาพให้แก่ประชาชน คานธีเป็นผู้ยกย่องและเชิดชูในความศรัทธา มีวาทะของท่านมากมายที่พยายามชี้ให้ผู้คนเห็นคุณค่าของความศรัทธา ดังคำกล่าวที่ว่า "หากขาดศรัทธาในพระเป็นเจ้า ข้าพเจ้าคงจะคลุ้มคลั่งไปนานแล้ว"³

รพินทรนาถ ฐากูร (Rabindranath Tagore, 1861-1941)

ฐากูรเติบโตมาด้วยความศรัทธาบนพื้นฐานของศาสนาแบบเอกเทวนิยม (Monotheism) เนื่องจากบิดาของท่านไม่เห็นด้วยกับการบูชารูปเคารพ ทำให้ฐากูรมีความศรัทธาที่ไม่อิงต่อรูปเคารพ เมื่อ ค.ศ.1913 ฐากูรกลายเป็นที่รู้จักของคนทั่วโลกจากงานวรรณกรรมชื่อว่า คีตาญชลี (Gitanjali) มีความหมายว่า บทขับร้องบูชา⁴ เป็นการขับร้องบทกวีของนักกวีถึงพระผู้เป็นเจ้า จากคีตาญชลี บท 38 "ขอให้หัวใจของข้าน้อยได้คร่ำครวญโดยมีวิหตุว่า ข้าปรารถนาพระองค์ พระองค์แต่เพียงผู้เดียว"⁵

สรุป จากการศึกษาคำความหมายของความศรัทธาจากบริบทของศาสนาและจากชีวประวัติของนักปรัชญาได้พบว่า ความศรัทธา คือ ความเชื่ออย่างแรงกล้าต่อพระเจ้าองค์เดียว และสำหรับผู้วิจัความศรัทธาอันแรงกล้าคือ ความศรัทธาในศาสนาอิสลาม

ศาสนาอิสลามให้ความเคารพต่อพระเจ้าองค์เดียว คือ อัลลอฮ์ (Allah) (มวลการสรรเสริญเป็นของพระองค์) เคารพในพระศาสดานามว่า มุฮัมมัด (Muhammad) มุสลิมคือคำเรียกสำหรับผู้นับถือศาสนาอิสลาม อิสลามเป็นศาสนาที่ขึ้นชื่อในเรื่องของหลักปฏิบัติที่เคร่งครัด แม้กระทั่งในชีวิตประจำวันก็มีหลักปฏิบัติหรือข้อบังคับที่ชาวมุสลิมต้องปฏิบัติตามอย่างสม่ำเสมอ ดังตัวอย่าง

การดำรงละหมาด 5 เวลาในหนึ่งวัน ซึ่งหมายถึง การสรรเสริญต่อพระเจ้าเป็นเวลา 5 ครั้งต่อวัน การถือศีลอดเป็นเวลา 1 เดือน งดเว้นจากการกิน การดื่ม การมีความสัมพันธ์ทางเพศและการทำความชั่วทั้งปวงไม่ว่าจะโดยกิจวัตรและใจ นับตั้งแต่ดวงอาทิตย์ขึ้นจนถึงเวลาอาทิตย์ตกดินตลอดเดือนรอมฎอน⁶ การให้ซะกาต หมายถึง ภาษีจำนวนหนึ่งซึ่งศาสนาอิสลามกำหนดให้เป็นหน้าที่สำหรับมุสลิมที่จะต้องจ่ายจากทรัพย์สินและผลผลิตที่ถึงเกณฑ์กำหนด การเดินทางไปทำพิธีฮัจญ์ ณ นครมักกะห์ ประเทศซาอุดีอาระเบีย กำหนดให้มุสลิมผู้มีความสามารถทางด้านร่างกายและทรัพย์สินต้องปฏิบัติอย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิต⁷

สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนเป็นเพียงหลักปฏิบัติขั้นพื้นฐานของชาวมุสลิมและยังมีอีกมาก เช่น การ 'ชะฮีด' ผู้ยอมพลีชีพตนเองเพื่อยืนยันสิ่งที่ตัวเองมีความเชื่อมั่นและศรัทธาด้วยความเต็มใจ⁸ ในที่นี้หมายถึง การเสียสละในหนทางแห่งอิสลาม หลักปฏิบัติทั้งหมดจะดำเนินไปได้ด้วยความศรัทธาอย่างแรงกล้าของผู้ปฏิบัติ จึงเป็นเหตุผลที่ผู้วิจัยให้ความสำคัญกับศาสนาอิสลาม และให้ความศรัทธาในศาสนาอิสลามเป็นความศรัทธาอันแรงกล้าสำหรับผู้วิจัย

3. กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, *อมตะวจนะคานธี* (กรุงเทพฯ : บ้านพระอาทิตย์, 2554), 352.

4. รพินทรนาถ ฐากูร, *สาธนา*, แปลโดย ระกิ ภาวิไล (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์การตะ, 2555), 12.

5. รพินทรนาถ ฐากูร, *คีตาญชลี*, แปลโดย กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย (กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2555), 90.

6. บรรจง ปินากัน, *สารานุกรมอิสลาม สำหรับเยาวชนและผู้เริ่มสนใจ* (กรุงเทพฯ : อัล อะมีน, 2547), 147.

7. บรรจง ปินากัน, *สารานุกรมอิสลาม สำหรับเยาวชนและผู้เริ่มสนใจ* (กรุงเทพฯ : อัล อะมีน, 2547), 213.

8. บรรจง ปินากัน, *สารานุกรมอิสลาม สำหรับเยาวชนและผู้เริ่มสนใจ* (กรุงเทพฯ : อัล อะมีน, 2547), 34.

ส่วนที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรม
การศึกษารูปแบบการสร้างสรรค์งานของศิลปินนามธรรม ผ่านการสร้างสรรค์ของวาซิลี คันดินสกี (Wassily Kandinsky) ผู้บุกเบิกศิลปะนามธรรม⁹ ศึกษาศิลปะอิสลาม ในแขนงของอักษรอาหรับวิจิตร เพื่อค้นหารูปแบบการสร้างสรรค์ผลงานด้วยความศรัทธา

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์และอภิปรายผล

การวิเคราะห์และตีความข้อมูลทั้งหมดสู่การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรม

2. ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรม

2.1. การสร้างภาพต้นแบบ ผู้วิจัยถ่ายทอดความศรัทธาอันแรงกล้าแห่งอิสลาม สู่ภาพต้นแบบ (Sketch) เพื่อนำไปสู่ขั้นตอนการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรม

2.2. การสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรม การนำภาพต้นแบบมาสร้างสรรค์ในรูปแบบของผลงานจิตรกรรมนามธรรม

2.3. การนำเสนอผลงานต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ การปรับแก้เพื่อพัฒนาผลงานจิตรกรรมนามธรรมในขั้นต่อไป

2.4. การแสดงผลงาน ผลงานสร้างสรรค์ที่ผ่านการคัดเลือกจากอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ จะนำมาจัดแสดงในหอศิลป์ เขตกรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัย

1. ขั้นตอนการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

ส่วนที่ 1 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา

จากการค้นคว้าถึงความหมายและบริบทต่าง ๆ ของความศรัทธา เพื่อค้นหาความศรัทธาอันแรงกล้าของผู้วิจัย ได้พบว่า ความศรัทธา คือ ความเชื่ออย่างแรงกล้าต่อพระเจ้าองค์เดียว และสำหรับผู้วิญญานของพระองค์คือ อัลลอฮ์ (มวลการสรรเสริญเป็นของพระองค์) ผู้วิจัยจึงมีสถานภาพเป็น 'มุสลิม' หมายถึง "ผู้ศรัทธาในอัลลอฮ์ว่าเป็นพระเจ้าที่แท้จริงแต่เพียงพระองค์เดียว และมอบน้อมยอมจำนนต่อพระประสงค์ของพระองค์โดยสิ้นเชิง"¹⁰

ส่วนที่ 2 ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรม

2.1. ศิลปะนามธรรม (Abstract Art)

คำว่า Abstraction หรือ Abstract หมายถึง การตัดทอน การตัดทอนในที่นี้คือการตัดทอนรูปทรงหรือรูปลักษณะภายนอกของวัตถุ ให้เหลือเพียงเส้น สี และรูปทรง (ทัศนธาตุ) ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญให้เหลือเพียงแก่นของความประทับใจ ความรู้สึก หรือนัยสำคัญที่ศิลปินต้องการสื่อ

ผลงานวิจัยนี้จึงกล่าวถึงศิลปะนามธรรมในศตวรรษที่ 20 เพราะเป็นช่วงจุดเปลี่ยนสำคัญของงานจิตรกรรมตะวันตกในการก้าวมาสู่ศิลปะนามธรรมอย่างเต็มตัว และบุคคลที่สร้างความเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือศิลปินชื่อว่า วาซิลี คันดินสกี (Wassily Kandinsky: 1866 – 1944) ได้รับสมญานามว่าเป็น "บิดาแห่งนามธรรม"¹¹

9. จิระพัฒน์ พิตรปรีชา, *โลกศิลปะศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2552), 134.

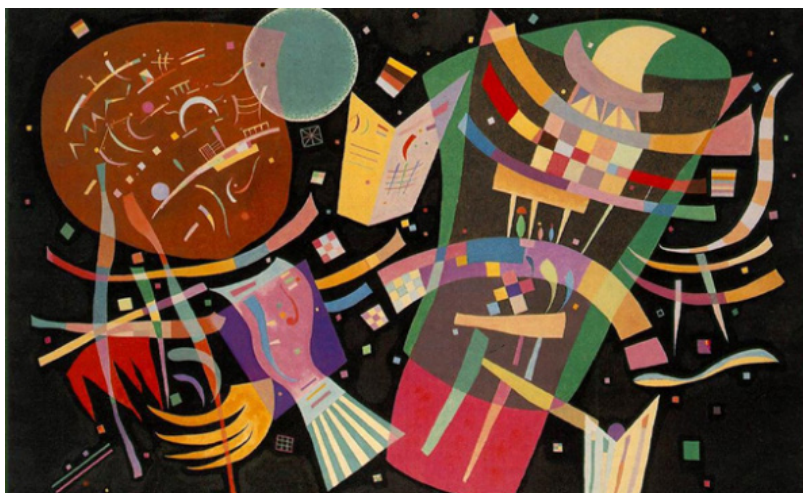
10. บรรจง ปินากัน, *สารานุกรมอิสลาม สำหรับเยาวชนและผู้เริ่มสนใจ* (กรุงเทพฯ : อัล อะมีน, 2547), 116.

11. อัจฉิมา เจริญจิตร ตนานนท์, "นามธรรมของสายน้ำ" (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาตรีบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560), 30.

2.2. วาสลีย์ คันดินสกี (Wassily Kandinsky, 1866–1944)

คันดินสกีเป็นนักกฎหมาย เป็นคุณครู เป็นนักดนตรี และที่สำคัญเป็นศิลปิน ผู้เชื่อว่าศิลปะแบบนามธรรม (Abstract Art) สามารถถ่ายทอดความรู้สึกภายในของผู้สร้างสรรคงานได้ดีกว่าศิลปะในแขนงอื่น ๆ กล่าวคือ การตัดทอนรูปทรงภายนอกที่เห็นและเน้นหนักที่ความรู้สึกภายในของตัวศิลปินเอง เป็นความสัมพันธ์ระหว่างโลกภายนอกและโลกภายในของตัวศิลปิน¹² การศึกษาคันดินสกีเพื่อเรียนรู้รูปแบบในการสร้างสรรค์ผลงานจิตรกรรมนามธรรม

แรงบันดาลใจในการสร้างสรรค์ของคันดินสกีมาจากบทเพลงบรรเลง โดยเฉพาะบทเพลงของ วีกเนอร์ (Wilhelm Richard Wagner, 1813–1883) เสียงดนตรีที่กระทบโสตประสาทของคันดินสกีได้กระตุ้นมโนภาพเกี่ยวกับเส้นและสีให้บังเกิดขึ้นอย่างน่าอัศจรรย์¹³ คันดินสกีเรียกดนตรีว่าเป็น “The ultimate teacher”¹⁴

ภาพที่ 1 Composition X (1939)
ที่มา : “Composition X,” Wikiart, Accessed in June 1, 2019, <https://www.wikiart.org/en/wassily-kandinsky/composition-x-1939>.

ในรูปแบบการสร้างสรรค คันดินสกีถ่ายทอดออกมาในรูปทรงระหว่างรูปทรงเรขาคณิต (Geometric) กับรูปทรงอิสระ (Biomorphic) รูปทรงเหล่านี้ศิลปินสร้างสรรค์จาก “เสียงภายใน” ศิลปินได้กล่าวว่า “ผลที่เกิดขึ้นออกมาเป็นงานศิลปะชิ้นหนึ่งนั้นอาจจะแตกต่างจากความรู้สึกภายใน ซึ่งทั้งนี้เกิดมาจากเสียงภายใน (The inner sound) อันเป็นสิ่งที่มีความหมายเต็มไปด้วยพลังมากที่สุดในโครงสร้างทั้งมวล”¹⁵ กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ การตัดทอนรูปทรงจากภายนอกด้วยความรู้สึกและความคิดสร้างสรรค์ของผู้เป็นศิลปิน จากเสียงภายในสู่รูปทรงในการรับรู้ คันดินสกีใช้สีแทนอารมณ์และความรู้สึกของภาพ เช่น สีดำคือสัญลักษณ์แห่งความตาย¹⁶ จัดวางองค์ประกอบไม่เน้นความสมมาตร แต่จะเน้นที่ความน่าสนใจในการรับรู้

การตัดทอนจากภายในสู่รูปทรงบริสุทธิ์เพื่อถ่ายทอดเรื่องราว แสดงอารมณ์ผ่านรูปทรงและสี จัดวางในองค์ประกอบที่เหมาะสมตามเนื้อหาและเรื่องราวที่ถ่ายทอด คือรูปแบบการสร้างสรรคจิตรกรรมนามธรรมของคันดินสกี

12. จิระพัฒน์ พิตรปรีชา, *โลกศิลปะศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2552), 135.

13. จิระพัฒน์ พิตรปรีชา, *โลกศิลปะศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2552), 135.

14. Annabel Howard, *This is Kandinsky* (London: Laurence King, 2015), 19.

15. จิระพัฒน์ พิตรปรีชา, *โลกศิลปะศตวรรษที่ 20* (กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2552), 143.

16. Wassily Kandinsky, *On the spiritual in art* (New York: The Solomon R. Guggenheim Foundation, 1946), 68.

2.3. ศิลปะอิสลาม (Islamic Art)

“ศิลปะอิสลามไม่ได้หมายถึงงานศิลปะที่จำกัดการทำให้ขึ้นภายใต้อิทธิพลของศาสนาอิสลามเพียงประการเดียวหากแต่ศิลปะอิสลามเกิดจากแรงผลักดันที่มีต่อความศรัทธาในศาสนาอิสลาม”¹⁷

ศิลปะอิสลามกำเนิดขึ้นประมาณต้นปีอิฮเราะฮ์ของประวัติศาสตร์อิสลาม ศูนย์กลางการปกครองและการพัฒนาศิลปะและวัฒนธรรมอิสลาม อยู่ในดินแดนที่เรียกว่า ‘ดินแดนพระจันทร์เสี้ยว’ (The Fertile Crescent) ซึ่งครอบคลุมเป็นอาณาจักรของปาเลสไตน์ ซึ่งได้แก่ประเทศซีเรีย และอิรัก บริเวณนี้เปรียบเสมือนเป็นเบ้าหลอมของวัฒนธรรมตะวันตก และตะวันออกเข้าด้วยกัน กล่าวคือ เป็นบริเวณที่ติดกับอาณาจักรไบแซนไทน์ ซึ่งอาณาจักรนี้เป็นที่ยอมรับกันว่าเป็นแหล่งผสมผสานของศิลปะคริสเตียนแบบตะวันตกและตะวันออก¹⁸

ศิลปะอิสลามสามารถแบ่งและแตกแขนงออกได้เป็นหลายประเภท อักษรอาหรับวิจิตรศิลป์ (Islamic Calligraphy) เป็นหนึ่งในแขนงการสร้างสรรค์ของศิลปะอิสลาม และเป็นแขนงหลักของงานศิลปะอิสลามในการแสดงออกถึงความศรัทธา เป็น “รูปแบบศิลปะที่ได้รับความนิยมสูงสุดในวัฒนธรรมอิสลาม...ส่วนใหญ่เป็นเพราะบทบาทในการถ่ายทอดพระวจนะของอัลลอฮ์ตามที่เขียนไว้ในคัมภีร์อัลกุรอาน”¹⁹

2.4. อักษรอาหรับวิจิตรศิลป์ (Islamic Calligraphy)

ศิลปะแบบอักษรประดิษฐ์ เป็นงานศิลปะที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาเพื่อการรับใช้ในงานศาสนามากกว่าศิลปะในรูปแบบอื่นเมื่อเปรียบเทียบกับกัน โดยปรากฏในงานเขียนคัมภีร์ของศาสนา

การสร้างสรรค์อักษรอาหรับวิจิตร เป็นการสร้างสรรค์ภายใต้แนวความคิดเพื่อสรรเสริญอัลลอฮ์ (มวลการสรรเสริญเป็นของพระองค์) และศาสนาของพระองค์ ถ่ายทอดในลักษณะของภาพแบนราบ ไม่มีแสงเงา รูปทรงอักษรมีทั้งรูปทรงเรขาคณิตและรูปทรงอิสระ นิยมเขียนด้วยสีดำซึ่งเป็นสีพื้นฐานของการสร้างสรรค์อักษรอาหรับวิจิตรแบบดั้งเดิม (tradition) การจัดองค์ประกอบในงานอักษรอาหรับวิจิตรจะเน้นในเรื่อง ความสมมาตรแบบสมดุล

การใช้อักษรอาหรับวิจิตรในการถ่ายทอดผลงานนั้นเพื่อเรียกร้องให้ผู้คนตระหนักถึงคำสอนของอิสลาม และเพื่อเป็นสื่อความงามเปิดใจผู้คนสู่คำสอนของอิสลาม

ภาพที่ 2 Quran Ottoman Turkey, 1687-8.
ที่มา : Nasser D. Khalili, *Visions of splendour in Islamic Art and culture* (United Kingdom: Worthpress, 2008), 60.

ภาพที่ 3 Muhaqqaq Basmala: Calligraphy by Seyit Ahmet Depeler, tezhip by Lutfiye Depeler. (valeriebehieri, 2013)
ที่มา : “Valerie Behieri,” Accessed in June 1, 2019, <https://www.valeriebehieri.com/life-lessons-of-tezhip>.

17. ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล, *ศิลปะอิสลาม* (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561), 6.

18. SACICT, *หัตถกรรมในวัฒนธรรมมุสลิม* (กรุงเทพฯ : ไทภูมิพับลิชชิ่ง, 2560), 93.

19. Moya Carey, *An Illustrated History of Islamic Art & Design* (Wigston: Southwater, 2012), 16.

2.4.1. Wissam Shawkat (1974-present) ศิลปินผู้สร้างสรรค์อักษรอาหรับวิจิตรในรูปแบบจิตรกรรมนามธรรม

ภาพที่ 4 The Eyes of Letters ผลงานของ Wissam Shawkat
ที่มา : "The Eyes of Letters," Wissam Shawkat, Accessed in June 1, 2019, <https://www.wissamshawkat.com/>.

Shawkat ศิลปินชาวอิรักเป็นผู้สร้างสรรค์อักษรอาหรับวิจิตรในรูปแบบศิลปะนามธรรม ด้วยการตัดทอนโครงสร้างของอักษรอาหรับให้เหลือเพียงรูปทรงที่แสดงถึงความรู้สึกภายในของศิลปิน ซึ่ง Shawkat ได้ขนานนามรูปแบบการสร้างสรรคงานของเขาว่า Calligraform หมายถึง การใช้รูปร่างของอักษร²⁰ "เป็นเวลากว่า 30 ปีในการฝึกเขียนอักษรอาหรับวิจิตร ผมได้เรียนรู้การเขียนในรูปแบบดั้งเดิม จนในที่สุดผมรู้สึกว่ามีคุณสมบัติเหมาะสมที่จะตัดสินใจว่าหลักการใดที่จะถูกแทนที่และหลักการใดจะยังคงอยู่"²¹

ส่วนที่ 3 การวิเคราะห์และอภิปรายผล

การสร้างสรรคศิลปะนามธรรม คือการตัดทอนทั้งเนื้อหาและรูปทรง เหลือเพียง "แก่น" ที่ต้องการนำเสนอ ผลงานวิจัยต้องการกล่าวถึงความศรัทธาในศาสนาอิสลามของผู้วิจัย การนำเสนอแก่นของความศรัทธาดังกล่าวจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของภาพผลงานจิตรกรรม และจากการค้นคว้าทำให้ทราบว่า เป้าหมายของความศรัทธาในอิสลามคือการค้นหาความสันติจากภายใน ดังคำกล่าวจากคัมภีร์กุรอาน "และอัลลอฮฺทรงเรียกร้องไปสู่สถานที่แห่งสันติ และทรงชี้แนะแนวทางที่ถูกต้องแก่ผู้ที่พระองค์ทรงประสงค์ไปสู่ทางที่เที่ยงธรรม" (บทที่ 10 ยูนุส วรรคที่ 25)²² Tariq Ramadan (1962-present) นักวิชาการศาสนาอิสลามผู้ทรงคุณวุฒิ กล่าวถึงเป้าหมายของความศรัทธาว่า "สันติภายใน คือ เป้าหมายของอิสลาม"²³ ความสันตินั้นคือแก่นของความศรัทธาในศาสนาอิสลาม คำว่า สันติ เมื่อนำมาเขียนด้วยภาษาอาหรับซึ่งถือเป็นภาษาสำหรับชาวมุสลิมได้คำว่า سلام (สลาม) คำว่าสลามยังเป็นรากศัพท์ของคำว่า "อิสลาม" เมื่อได้แก่นของความศรัทธาการนำมาถ่ายทอดในรูปแบบของจิตรกรรมนามธรรม ผู้วิจัยต้องนำมาตัดทอนให้เหลือเพียงรูปทรงบริสุทธิ์

20. "About Me," Wissam Shawkat, last modified 2017, <https://www.wissamshawkat.com/about>.

21. "About Me," Wissam Shawkat, last modified 2017, <https://www.wissamshawkat.com/about>.

22. สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย, ความหมายอัลกุรอานเป็นภาษาไทย ภาค 3 ญูซ ที่ 21-30 (กรุงเทพฯ : ทิพยวิสุทธี, 2535), 434.

23. สัลมาน อัล เอาตะฮฺ, สุจิตวิญญานแห่งสันติ, แปลโดย สมาคมยุวชนมุสลิมแห่งประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและสื่อเผยแพร่ยมท, 2560), 67.

จากภายในของผู้วิจัย จากการค้นคว้าและเพียรเขียนอย่างสม่ำเสมอทำให้ผู้วิจัยค้นพบรูปทรงที่เป็น 'ตัวแทน' ของคำว่า 'สละม' นั่นคือ รูปทรงของอักษร 'ซิน' ๗ รูปทรงดังกล่าวจึงเป็นตัวแทนความศรัทธาอันแรงกล้าในศาสนาอิสลามของผู้วิจัย รูปแบบการสร้างสรรคจัดในองค์ประกอบดุลยภาพแบบสมมาตร (แสดงถึงความมั่นคง) และดุลยภาพแบบอสมมาตร (แสดงถึงความเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลง) โทนสีประกอบด้วย สีขาว เทา และดำ เพิ่มเติมด้วยการปิดแผ่นทอง แผ่นฟอยล์เงิน การใช้สีทองและสีเงิน นั้นเพื่อแสดงบุคลิกภาพของความเยียบสงบ และความสูงส่งในเวลาเดียวกัน

2. ผลงานสร้างสรรค์จิตรกรรมนามธรรม (ผลงานศิลปนิพนธ์)

2.1. ถึงผู้ติดตาม (To The Follower) (2562)

ภาพที่ 5 ผลงานศิลปนิพนธ์ "ถึงผู้ติดตาม" (To The Follower)
ที่มา : ผู้วิจัย

แนวความคิด 'น่านวันของกาลเวลา ผ่านยุคสมัยและผู้คน ความศรัทธาของบุคคลต่อพระเจ้านั้นค่อย ๆ เสื่อมถอย' ผลงานจิตรกรรม "ถึงผู้ติดตาม" ตักเตือนผู้ที่ติดตาม (พระองค์) ทั้งหลายให้รำลึกถึงความศรัทธาของตนอีกครั้ง

อภิปรายการสร้างสรรค ผู้วิจัยต้องการสื่อถึงการเสื่อมสลายในความศรัทธาของบุคคล การใช้รูปร่างวงกลมซ้อนด้วยรัศมี 3 ชั้น แทนความดงาม รูปแบบการสร้างสรรควงรัศมี อ้างอิงจากศิลปะอิสลาม หมายถึงสิ่งซึ่งอยู่เหนือธรรมชาติ หรือ สิ่งซึ่งพิเศษ สัญลักษณ์วงกลมรัศมีนี้จึงเป็นการแสดงถึง ความดงาม (พิเศษ) ผู้วิจัยนำอักษร ๗ ตัวแรกลงสีด้วยสีดำสนิท เพื่อแทนความศรัทธาอันแรงกล้า ๗ ตัวแรกวางในตำแหน่งใกล้เคียงกับวงกลมรัศมี แสงรัศมีอาบ ๗ ตัวแรก แต่ใน ๗ ตัวต่อมาจะถูกบดบัง การบดบังนี้ไม่ได้หมายถึงการถูกเบียดเบียน แต่หมายถึงการอยู่ภายใต้หรือการเป็นผู้ติดตาม การจัดวางให้ ๗ เรียงเป็นแถวเพื่อแสดงถึงการติดตาม ความเสื่อมแทนด้วยการใช้แผ่นทองคำทำให้หลุดร่อน เพื่อแสดงถึงการร่วงโรยไปตามกาลเวลา ด้านหลังของพื้นผิวทองเป็นพื้นผิวหยาบ สื่อถึงความวุ่นวายซึ่งหลบซ่อนอยู่เบื้องหลังแผ่นทองคำที่ร่วงโรย

ภาพที่ 6 ผลงานศิลปนิพนธ์ “เปลือก” (The Cover)
ที่มา : ผู้วิจัย

ภาพที่ 7 ผลงานศิลปนิพนธ์ “Remind” (Remind)
ที่มา : ผู้วิจัย

2.2. เปลือก (The Cover, 2562)

แนวความคิด ‘ความศรัทธาเริ่มต้นจากภายใน’

อภิปรายการสร้างสรรค ผู้วิจัยต้องการกล่าวถึง ความศรัทธาที่แท้จริงที่สามารถจะตัดสินใจได้เพียงภายในจิตใจของบุคคล แรงจูงใจเกิดจากความวุ่นวายจากการแอบอ้างการเป็นผู้รู้ทางศาสนา ด้วยการแต่งกายที่ชวนน่าเชื่อถือ แต่การพูดนั้นเต็มไปด้วยอารมณ์และความรุนแรง บุคคลเช่นนี้ไม่อาจนำมาซึ่งความสันติ เพราะวาทะนั้นนำไปสู่ความแตกแยกมากกว่าความสันติ

ผู้วิจัยนำ ๘ มาขยายด้วยการซ้ำรูปทรงภายนอกของ ๘ ออกเป็นชั้น ๆ ชั้นภายนอกสุดคือเปลือกอันงดงามและสมบูรณ์ พื้นที่ว่างรอบของ ๘ เป็นพื้นที่ขาวสะอาด เปรียบได้กับชุดเครื่องแต่งกายภายนอกของบรรดาผู้แอบอ้าง แต่ภายในมีเพียงความเลือนลางของความศรัทธา (๘ แสดงถึงความศรัทธาที่ซุ่มมัว)

2.3. Remind (2562)

แนวความคิด ‘การรำลึกถึงพระเจ้าเพื่อฟื้นฟูความศรัทธา’

อภิปรายการสร้างสรรค การรำลึกถึงพระเจ้าเป็นการชำระล้างจิตใจให้สะอาดและนำไปสู่ความสงบ ผู้วิจัยสร้างสรรคด้วยรูปทรง ๘ เช่นเดียวกับ 2 งานข้างต้น แต่กลับด้านจากซ้ายไปขวา (มุมซ้ายล่างของภาพ) เพื่อป้องกันการกลับตาลปัตรในความศรัทธา พื้นผิวคราบสนิมสีน้ำตาลแทนความหลงลืม มีเพียงการรำลึกถึงพระองค์เท่านั้นจึงจะลบล้างคราบสนิมเหล่านี้ ความสมบูรณ์ของความศรัทธาแทนด้วย ๘ สีดำ ปรากฏบนรูปทรงกลมเปล่งประกายรัศมี รายล้อมด้วยกลีบดอกไม้สีทอง เพื่อแสดงถึงความงดงาม ตำแหน่งองค์ประกอบของภาพ ผู้วิจัยวางความดีไว้ฝั่งขวาในตำแหน่งด้านบน เพราะในศาสนาอิสลามฝั่งขวาหรือข้างขวาอุปมาได้ว่า ‘ความดีงาม’ ส่วนฝั่งซ้ายหรือข้างซ้ายอุปมาได้ว่า ‘ฝั่งของมารร้าย’ การจัดวางองค์ประกอบของผลงานจึงจัดวางความดีงามไว้ที่ฝั่งขวา และความหลงลืม (คราบสนิม) ไว้ที่ฝั่งซ้าย ส่วนฝั่งบนและล่าง คือ สิ่งซึ่งอยู่สูง และสิ่งซึ่งตกต่ำ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากความศรัทธาอันแรงกล้าสู่การสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมนามธรรม คือ การสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมในรูปแบบศิลปะนามธรรมผ่านอักษรอาหรับวิจิตร เพื่อแสดงถึงศรัทธาในศาสนาอิสลามของผู้วิจัย

ผลการวิจัยสำเร็จลุล่วงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ อันได้แก่

1. ได้ผลงานจิตรกรรมนามธรรมที่ได้รับแรงบันดาลใจจากความศรัทธาอันแรงกล้าต่อพระเจ้า
2. ผู้ชมให้ความสนใจและรู้สึกถึงความศรัทธาต่อพระเจ้าของผู้วิจัย มีความเข้าใจในศาสนาอิสลามมากขึ้น ผ่านผลงานสร้างสรรค์จิตรกรรมนามธรรมเป็นจำนวนมาก
3. สามารถนำองค์ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาและวิเคราะห์ข้อมูลนำไปประยุกต์ใช้ในงานสร้างสรรค์ทางด้านจิตรกรรมต่อไป

ผลงานจิตรกรรมนามธรรมของผู้วิจัยได้รับความสนใจจากอาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ ส่งเสริมให้พัฒนาชิ้นงานต่อ ผลงานได้รับการจัดแสดง ณ หอศิลป์กรุงเทพมหานคร ระหว่างวันที่ 2-14 กรกฎาคม 2562 ซึ่งเป็นที่ยอมรับและสนใจแก่ผู้พบเห็น

ข้อเสนอแนะ

การสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมนามธรรมคือการถ่ายทอดภาพจากภายในจิตใจของผู้สร้างสรรคผลงานซึ่งภายในจิตใจของผู้วิจัยคือความศรัทธาในศาสนาอิสลาม ความศรัทธาในพระเจ้าองค์เดียวนามว่า อัลลอฮ์ (มวลการสรรเสริญเป็นของพระองค์) หากบุคคลใดมีความศรัทธาในความเป็นหนึ่งเดียวปรากฏภายในจิตใจ การแสดงออกด้วยศิลปะนามธรรมถือเป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาได้อย่างดี วิธีคือการนำเรื่องราวจากภายนอกผสมผสานความรู้สึกนึกคิดภายในแล้วจึงถ่ายทอดด้วยทักษะทางทัศนศิลป์ ร่วมด้วยคำสอนของครูบาอาจารย์ในการร่วมชี้แนะและสั่งสอน การกระทำการใดหากขาดคำชี้แนะจากผู้รู้ การกระทำนั้นย่อมเป็นการยากสู่การบรรลุเป้าหมาย การใกล้ชิดบรรดาผู้รู้และหมั่นสอบถามคำชี้แนะย่อมสร้างความเข้าใจและขยายขอบเขตความรู้ได้ดีกว่า และจงถ่ายทอดออกมาด้วยความซื่อสัตย์อย่างตรงไปตรงมา นั่นคือการสร้างสรรคผลงานจิตรกรรมนามธรรมสำหรับผู้วิจัย

บรรณานุกรม

- กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. *อมตะวณะคานธี*. กรุงเทพฯ : บ้านพระอาทิตย์, 2554.
- คาลิล ยิบราน. *ปรัชญาชีวิต*. แปลโดย ระที ภาวิไล. กรุงเทพฯ : ผีเสื้อ, 2559.
- จิระพัฒน์ พิตรปรีชา. *โลกศิลปะศตวรรษที่ 20*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ, 2552.
- ชาภิรุ นาอิก. *แนวคิดเรื่องพระเจ้าในศาสนาสำคัญของโลก*. แปลโดย บรรจง ปินกาชัน. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออิสลาม, 2557.
- บรรจง ปินกาชัน. *สารานุกรมอิสลาม สำหรับเยาวชนและผู้เริ่มสนใจ*. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ : อัล อะมีน, 2547.
- ปิยะแสง จันทรวงศ์ไพศาล. *ศิลปะอิสลาม*. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2561.
- รพินทรนาถ ฐากูร. *คีตาอุษลี*. แปลโดย กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. กรุงเทพฯ : แม่คำผาง, 2555.
- รพินทรนาถ ฐากูร. *สาธนา*. แปลโดย ระที ภาวิไล. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ภารตะ, 2555.
- ศูนย์ส่งเสริมศิลปาชีพระหว่างประเทศ (องค์การมหาชน). *หัตถกรรมในวัฒนธรรมมุสลิม*. กรุงเทพฯ : ไทภูมิพบลิชซิง, 2560.
- สมาคมนักเรียนเก่าอาหรับ ประเทศไทย. *ความหมายอัลกุรอานเป็นภาษาไทย ภาค 3 ญุซ ที่ 21-30*. กรุงเทพฯ : ทิพย์วิสุทธิ์, 2535.
- สรเรณู สันติธัญวงศ์. *ศิลปะในศตวรรษที่ 20*. นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560.
- สัลมาน อัล เอาดะฮ์. *สู่จิตวิญญาณแห่งสันติ*. แปลโดย สมาคมมุขมนตรีมุสลิมแห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ : สำนักวิชาการและสื่อเผยแพร่ ยมท. , 2560.
- อัจฉิมา เจริญจิตร ตนานนท์. *"นามธรรมของสายน้ำ"*. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทบัณฑิต, มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2560.

อาลี เสือสมิง. *อารยธรรมอิสลาม*. กรุงเทพฯ : ศูนย์หนังสืออิสลาม, 2556.

Carey, Moya. *An Illustrated History of Islamic Art & Design*. Wigston: Southwater, 2012.

Howard, Annabel. *This is Kandinsky*. London: Laurence King, 2015.

Kandinsky, Wassily. *On the spiritual in art*. New York: The Solomon R. Guggenheim Foundation, 1946.

Shawkat, Wissam. "About Me." <https://www.wissamshawkat.com/about>, 2017.